

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

**СИТНИК Н.С., ГУКАЛЮК А.Ф., СТАСИШИН А.В.,
СЛОБОДА Л.Я.**

Фінансова безпека держави

Навчальний посібник

За загальною редакцією д.е.н., проф. Ситник Н.С.

Львів 2024

ББК 65.261

С 41

УДК 336.1:338.1 (075.8)

Автори:

д-р екон. наук, проф. Ситник Н.С.,
к.е.н., доц. Гукалюк А.Ф.
к.е.н., доц. Стасишин А.В.,
к.е.н., доц. Слобода Л.Я.

Рецензенти:

Маргасова В.Г.- доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи Національного університету «Чернігівська політехніка»;

Запухляк І.Б. - доктор економічних наук, професор, директор Інституту економіки та менеджменту Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу;

Любкіна О.В. - доктор економічних наук, професор кафедри фінансів Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Рекомендовано до друку Вченою Радою Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол №65/4 від 30.04.2024 р.)

Фінансова безпека держави: навчальний посібник / [Ситник Н.С.,
Гукалюк А.В., Стасишин А.В., Слобода Л.Я.] – Львів: ЛНУ імені Івана
Франка. 2024. – 680 с.

У навчальному посібнику представлено теоретичні засади фінансової безпеки держави як важливої складової економічної безпеки держави, що забезпечує захист інтересів її у фінансовій сфері. Детально охарактеризовано складові фінансової безпеки держави: зокрема, окреслено сутність і значення, проблеми і загрози, подано методичку розрахунку індикаторів безпеки, оцінку і критерії, стратегію та механізм забезпечення фінансової безпеки у розрізі складових (бюджетної, боргової, грошово-кредитної, інвестиційної, банківської, а також сфер валютного ринку, небанківського фінансового сектору, суб'єктів господарювання та домашніх господарств). Для кращого засвоєння матеріалу в кінці кожної теми є контрольні запитання для самоперевірки та тестові завдання. У кінці навчального посібника наведено термінологічний словник та предметний покажчик.

Посібник рекомендований для здобувачів вищої освіти економічних спеціальностей, наукового ступеня доктор філософії, викладачів та фахівців-практиків у сфері фінансів.

ISBN 978-617-10-0863-2

© Ситник Н.С., Гукалюк А.Ф.,
Стасишин А.В., Слобода Л.Я.. 2024
© ЛНУ імені Івана Франка, 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ	9
ТЕМА 1. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	9
1.1. Місце та роль економічної безпеки в системі національної безпеки	9
1.2. Зміст та складові елементи економічної безпеки	20
1.3. Чинники впливу на економічну безпеку держави.	29
1.4. Стратегії забезпечення економічної безпеки	34
ТЕМА 2. ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ	44
2.1. Сутність, значення фінансової безпеки держави	44
2.2. Складові елементи фінансової безпеки	50
2.3. Основні фактори та загрози впливу на фінансову безпеку	54
2.4. Оцінка рівня фінансової безпеки країни	61
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ	81
ТЕМА 3. БЮДЖЕТНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ	81
3.1 Сутність, значення та нормативно-правове забезпечення бюджетної безпеки держави	81
3.2. Критерії та індикатори оцінки бюджетної безпеки держави	92
3.3. Загрози бюджетній безпеці країни	106
3.4. Проблеми, напрями та механізм забезпечення бюджетної безпеки	111
	122

ТЕМА 4. ФІСКАЛЬНА БЕЗПЕКА	
4.1. Роль і місце фіскальної безпеки в системі фінансової безпеки держави	122
4.2. Індикатори оцінки фіскальної безпеки держави	131
4.3. Чинники та загрози фіскальної безпеки держави	150
4.4. Тіньова економіка як загроза фіскальній безпеці країни	162
ТЕМА 5. БОРГОВА БЕЗПЕКА	173
5.1. Поняття та складові елементи боргової безпеки держави	173
5.2. Критерії та система індикаторів оцінки боргової безпеки.	177
5.3. Внутрішня та зовнішня заборгованість держави: рівні безпеки.	201
5.4. Чинники формування безпечного рівня державних запозичень	204
ТЕМА 6. ГРОШОВО-КРЕДИТНА БЕЗПЕКА	213
6.1. Сутність та особливості грошово-кредитної безпеки	213
6.2. Класифікація загроз грошово-кредитній безпеці держави	222
6.3. Індикатори оцінки грошово-кредитно безпеки	230
6.4. Шляхи забезпечення безпеки грошового обігу та інфляційних процесів.	248
ТЕМА 7. БЕЗПЕКИ ВАЛЮТНОГО РИНКУ	262
7.1. Поняття, суб'єкти та об'єкти безпеки валютного ринку	262
7.2. Валютно-курсова політика і її вплив на фінансову безпеку країни.	274
7.3. Загрози та індикатори валютної безпеки.	288
7.4. Регулювання валютного ринку як фактор валютної безпеки країни	307
	326

ТЕМА 8. ІНВЕСТИЦІЙНА БЕЗПЕКА	
8.1. Сутність безпеки інвестиційної діяльності	326
8.2. Формування та функціонування системи інвестиційної безпеки держави	334
8.3. Критерії та індикатори оцінки інвестиційної безпеки	346
8.4. Загрози інвестиційній безпеці держави та страхування інвестиційних ризиків.	363
ТЕМА 9. БЕЗПЕКА БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ	378
9.1. Сутність та основні аспекти фінансової безпеки банківської системи	378
9.2. Індикатори оцінки фінансової безпеки банківської системи	381
9.3. Банківська таємниця і її захист.	397
9.4. Загрози та механізм забезпечення банківської безпеки	406
ТЕМА 10. БЕЗПЕКА НЕБАНКІВСЬКОГО ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ	429
10.1. Сутність, функції та складові безпеки ринку страхових послуг	429
10.2. Індикатори та загрози фінансовій безпеці страхової системи.	438
10.3. Поняття та основні характеристики фінансової безпеки фондового ринку	466
10.4. Показники фінансової безпеки фондового ринку.	474
ТЕМА 11. ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА РЕГІОНУ	482
11.1. Склад та структура фінансової безпеки регіону	482
11.2. Система показників оцінки фінансової безпеки регіону	488
11.3. Фактори, загрози та ризики фінансовій безпеці регіонів	503
11.4. Державна підтримка та напрями забезпечення фінансової безпеки регіону	511

ТЕМА 12. ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА	521
12.1. Фінансова безпека підприємства: поняття та складові елементи	521
12.2. Чинники впливу на фінансову безпеку підприємства	525
12.3. Оцінка рівня фінансової безпеки	528
12.4. Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства	544
12.5. Фінансова розвідка в системі забезпечення фінансової безпеки підприємства	551
ТЕМА 13. ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ДОМАШНІХ ГОСПОДАРСТВ	563
13.1. Сутність фінансів домогосподарств та їх місце у фінансовій системі держави	563
13.2. Фінансова безпека домогосподарств: чинники впливу та загрози	587
13.3. Методика оцінки фінансової безпеки домогосподарств	595
13.4. Напрями підвищення фінансової безпеки домогосподарств	608
ЛІТЕРАТУРА	618
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	635
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК	643
ДОДАТКИ	645

ПЕРЕДМОВА

Захищеність фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин передбачає певний рівень незалежності, стабільності і стійкості фінансової системи держави в умовах впливу на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів.

Нааявні та потенційно можливі загрози фінансовій безпеці створюють істотну небезпеку національним фінансовим інтересам. Завданням держави є виявлення цих негативних наслідків, визначення рівня їх небезпеки та прийняття адекватних заходів щодо запобігання та їх усунення.

Основна мета забезпечення фінансової безпеки держави є постійна підтримка ефективного стану фінансової системи для стабільного функціонування національної економічної системи.

Фінансова безпека є однією з важливих складових економічної безпеки держави, що забезпечує захист інтересів її у фінансовій сфері.

В сучасних умовах система фінансової безпеки покликана забезпечити та гармонійно поєднати інтереси держави, регіонів, підприємств, організацій, установ, домашніх господарств та громадян.

Моніторинг ризиків для фінансової національної безпеки дозволяє приймати швидкі та ефективні управлінські рішення щодо усунення фінансових проблем, а також компенсації негативних наслідків дії загроз на державному рівні.

Нормативно-правове забезпечення управління фінансовою безпекою держави визначає правову базу для діяльності фінансових установ та регулює функції державних органів і є необхідною складовою для забезпечення стабільності та ефективності фінансової системи, захисту інтересів держави та споживачів фінансових послуг, відіграє важливу роль у контролі і регулюванні фінансового сектору щодо розробки та впровадження політики забезпечення фінансової безпеки.

Для формування дієвої системи фінансової безпеки необхідно з'ясувати та систематизувати за економічним характером явища і процеси, здійснення яких безпосередньо чи опосередковано можуть мати негативний вплив на той чи інший суб'єкт фінансової безпеки.

В основу визначення рівня впливу ризиків і загроз покладено

розрахунок та моніторинг системи індикаторів та подальше їх зіставлення з пороговими значеннями. Ефективна система індикаторів дозволяє у короткі терміни провести аналіз фінансової безпеки різних об'єктів, запобігти виникненню негативного впливу на них та внести необхідні корективи для їх подальшої успішної діяльності.

У навчальному посібнику для формування системних знань представлено комплексне бачення методологічних, стратегічних, організаційних та ресурсних аспектів щодо забезпечення фінансової безпеки держави з метою здійснення самостійної фінансово-економічної політики відповідно до національних інтересів. Зокрема, розглянуто теоретико-прикладні питання ролі економічної безпеки в системі національної безпеки, основні фактори та загрози впливу на фінансову безпеку, загрози бюджетній безпеці країни, вплив тіньової економіки на фіскальну безпеку, рівні безпеки внутрішньої та зовнішньої заборгованості держави, індикатори оцінки грошово-кредитної та валютної безпеки та безпеки небанківського сектору, роль фінансової розвідки в системі забезпечення фінансової безпеки підприємства та забезпечення фінансової безпеки домогосподарства.

Освітня компонента «Фінансова безпека держави» визначена освітньо-професійною програмою підготовки здобувачів освітнього ступеня магістра.

Структура навчального посібника охоплює 13 тем. Для успішного самостійного опанування тем у навчальному посібнику запропоновано перелік питань та завдань для перевірки знань. Для ґрунтовного опрацювання тем здобувачам вищої освіти рекомендовано список літератури та термінологічний словник. Такий формат посібника дозволить поглибити практичну підготовку майбутніх фахівців-фінансистів.

Підготовлений авторами навчальний посібник «Фінансова безпека держави» розрахований для здобувачів вищої освіти економічних спеціальностей, зокрема спеціальностей «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» і «Публічне управління та адміністрування» та буде корисним для здобувачів наукового ступеня доктор філософії, викладачів та фахівців-практиків у сфері фінансів.

Навчальний посібник

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ

За загальною редакцією доктора економічних наук,
професора Ситник Н.С.

Комп'ютерне верстання
В.Ю. Ситник

Підписано до друку _____ р.
Формат 70x100/16. Папір офсетний
Гарнітура Times. Умовн.друк.арк. ____.
Тираж 100 прим.

Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000